

Offentliggjort 7. november 2002 03:00

Kronik: Den nødvendige samfundsforskning

Af Erik Albæk, professor, formand for Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og Nina Smith, professor, Handelshøjskolen i Århus

Politikerne må gøre sig den umage at lytte til og forstå nødvendigheden af samfundsvidenskabelig forskning. For også denne type forskning har uvurderlig viden at tilbyde, når det drejer sig om så vigtige spørgsmål som at sikre landets konkurrenceevne og en kvalificeret politisk beslutningsproces, skriver dagens kronikører.

Danske politikere tænker alt for traditionelt, når det gælder forskningsbevillinger. Skal Danmark klare sig i den internationale konkurrence, er der brug for forskning i naturvidenskab, sundhedsvidenskab og teknik. Men den samfundsvidenskabelige forskning yder også et væsentligt bidrag til det danske velfærdssamfund.

En velkendt myte om forskere er, at de ophøjet i deres elfenbenstårne nusser med nogle for samfundet irrelevante problemstillinger. En anden er, at de fornemt viger tilbage for at bidrage med deres viden i den almindelige offentlige debat. Begge myter holder da heller ikke vand.

At forskerne faktisk ikke holder sig tilbage for at yde deres bidrag til den offentlige debat, blev dokumenteret i en undersøgelse, som den danske Magtudredning offentliggjorde for nylig. Den viste, at der i perioden 1961-2001 er sket en syvdobling i antallet af avisartikler, som refererer til forskere. Undersøgelsen viste også, at der var sket et skift i fagområderne. Hvor det i 1961 primært var forskere med en natur-, teknisk eller sundhedsvidenskabelig baggrund, der optrådte i dagspressen, er det i dag i langt overvejende grad samfundsforskere. Og den viste endelig, at forskere i dag mere end nogensinde interesserer sig for og kommenterer dagsaktuelle begivenheder, politiske beslutninger mv. Forskerne har med andre ord forlængst forladt elfenbenstårnet.

De danske folketingspolitikere har i de seneste år erkendt, at Danmark forskningsmæssigt må oprustes, hvis landet skal klare sig i en globaliseret verden præget af stigende international konkurrence. På sidste års finanslov hævede Folketinget bevillingerne til de statslige forskningsråd. Dette års finanslov er af regeringen udråbt til "forskningens finanslov". Det er skridt i en rigtige retning. Selv om der er lang vej igen, før Danmarks investeringer i forskning når niveauet i de lande, vi normalt sammenligner os med.

Danske politikere tænker imidlertid meget traditionelt, når de øger forskningsbevillingerne. De forestiller sig, at Danmark bedst rustes til at klare sig internationalt ved målrettet at satse på forskning, der bidrager til at udvikle nye fysiske produkter, det vil sige teknisk-naturvidenskabelig og sundhedsvidenskabelig forskning. Der ER brug for denne type forskning. Og meget mere af den. Derfor var det også flot gjort, at Folketinget på sidste finanslov afsatte 60 millioner kroner i forskningsrådenes regi til forskning i nanoteknologi i 2003-2005. Men derfra til at mene, at der ikke også skal satses målrettet på samfundsvidenskabelig forskning, er en fatal kortslutning. Af flere grunde.

For det første drejer den internationale handel sig i stigende grad om meget andet end fysiske produkter. For nylig blev firmaet Navision solgt til Microsoft for 11 milliarder kroner. Et af Navisions hovedprodukter er som bekendt økonomistyringssystemer. Danmarks samfundsvidenskabelige institutter bidrager både gennem forskning og uddannelse af kandidater til udviklingen af produkter som Navisions.

For det andet skal produkter ikke alene udvikles. De skal også produceres, markedsføres, sælges osv. Hvordan det gøres mest effektivt, kan ikke besvares af den teknisk-naturvidenskabelige eller sundhedsvidenskabelige forskning. Derimod kan samfundsvidenskabelig forskning bidrage til at belyse sådanne spørgsmål. Det kan gå rygende galt, hvis virksomheder ikke medtager det menneskelige aspekt ved udviklingen og markedsføringen af nye produkter. Meget tyder for eksempel på, at en række genmodificerede fødevarer er miljømæssigt mere skånsomme end traditionelle fødevarer og uden ernæringsmæssigt negative konsekvenser for forbrugerne. Alligevel nærer befolkningen en dyb skepsis over

for genmodificerede fødevarer. Hvorfor det? Det kan jordbrugs- og veterinærvidenskaben ikke sige noget om. Men det vil samfundsvidenskabelig forskning kunne.

Det samme gælder sundhed. I takt med, at lægevidenskaben har gjort store landvindinger i form af revolutionerende medicinalprodukter og behandlingsmetoder, føler flere og flere patienter sig tiltrukket af alternativ behandling uden dokumenteret effekt. Hvorfor det? Sundhedsvidenskaben har i en rapport for nylig erkendt, at den selv står på bar bund i dette spørgsmål, og anbefaler, at der bliver iværksat samfundsvidenskabelig forskning i alternativ behandling

Den samfundsvidenskabelige forskning spiller således en vigtig rolle for den økonomiske vækst og den teknologiske udvikling. Men der er andre og mindst lige så vigtige grunde til, at der er behov for samfundsvidenskabelig forskning.

Når det er vigtigt, at Danmark klarer sig godt på det globaliserede marked er det blandt andet for at sikre landets borgere et højt niveau af velfærd. Her bidrager den samfundsvidenskabelige forskning til at identificere, analysere og løse nogle af de helt centrale spørgsmål, som vi kommer til at tage stilling til i de kommende år: Hvordan skal vi udvikle vores velfærdssamfund? Hvilke velfærdssydelser skal vi tilbyde? Hvem skal have adgang til dem? Og hvordan skal velfærdssamfundet fremover finansieres? Vi vil her give tre eksempler på, hvorfor det er vigtigt, at fremtidens beslutninger bygger på samfundsvidenskabelig forskning.

I den daglige debat er der lagt op til, at der skal gennemføres en skattereform. Regeringen taler om 2004. Et af stridspunkterne drejer sig om, hvorvidt man kan tillade sig at give skattelettelser, der på kort sigt er ufinansierede. Både praktisk erfaring og forskningsmæssig viden viser nemlig, at skattelettelser genererer dynamiske effekter. Det vil populært sagt sige, at skattelettelser bidrager til, at der kommer mere gang i økonomien, hvorved folk får større indtægt, som de så kan beskattes af. Det helt afgørende spørgsmål er bare: Hvor store er de dynamiske effekter? Kan de mere end opveje det tab i skatteprovenu, der i første omgang bliver resultatet af skattenedsættelserne?

Et andet varmt emne er behovet for pensionsreformer. Hvor mange vil gå på efterløn i fremtiden? Er der behov for at ændre på efterlønsordningen, eller vil tilgangen automatisk stabilisere sig? Hvordan får man flest mulige danskere til at spare op til deres pension, og hvordan får man folk til at udskyde deres pensionsalder? Dette er spørgsmål, som præger den aktuelle debat. Nogle vil måske sige, at dette er rent politik. Men det er i høj grad et forskningsmæssigt spørgsmål, hvordan forskellige pensionsordninger, beskatningsordninger mv. påvirker folks adfærd og beslutninger. Det er politikerne, der beslutter reglerne. Men det er forskerne, der kan give fornuftige og vidensbaserede bud på, hvad de langsigtede konsekvenser af det ene eller andet pensionssystem vil være.

Et tredje eksempel på behovet for samfundsvidenskabelig forskning vedrører udfordringen med at integrere indvandrere fra ikke-vestlige lande i det danske samfund. Der er lang vej igen - både med hensyn til integrationsindsatsen og med hensyn til at få kortlagt, hvordan indvandrergruppernes kompetencer kan udnyttes bedst muligt, hvordan arbejdsmarkeds- og socialpolitikken kan indrettes osv. Behovet for og nytten af forskningsmæssig viden på dette felt er oplagt.

Man kan naturligvis iværksætte skatte- og pensionsreformer eller integrationsindsatser uden at lade sig distrahere af forskernes viden. Men risikoen er, at konsekvenserne bliver helt anderledes end det, man politisk havde tænkt sig. Selvom et godt vidensgrundlag ikke er en garanti for, at tingene går som forventet, så er det dog mere betryggende end at lovgive i blinde.

Hvorfor opleves samfundsforskningen så ikke af politikerne og befolkningen som ligeså vigtig som den natur-, tekniske og sundhedsvidenskabelige forskning? Det kan der være flere grunde til.

Når det drejer sig om at løse kræftens gåde, finde en effektiv medicin mod AIDS eller udvikle nanoteknologiens muligheder, er man ikke i tvivl om, at der skal forskere på banen. Det kan ikke overlades til politikerne. Samfundsvidenskabelig forskning derimod vedrører ofte emner, som alle har en mening om. Og hvor svarene meget sjældent er enten 100 pct. rigtige eller 100 pct. forkerte. Det er

samfundsvidenskabernes vilkår, at de aldrig bliver en del af de eksakte videnskaber. Derfor vil samfundsforskningen altid leve med det vilkår, at forskningsresultaterne ikke altid giver samstemmende svar.

Et andet problem er, at det er svært præcist at måle afkastet. Mens det er relativt let at måle effekten af investeringer i konkrete medicinske eller tekniske forskningsprojekter, der leder til konkrete opfindelser og patenter, bidrager den samfundsvidenskabelige forskning typisk til, at samfundet som helhed fungerer bedre - eller at nogle befolkningsgrupper får et bedre liv. Sådanne effekter er vanskelige at opgøre i kroner og ører.

Et tredje problem for samfundsvidenskaberne er, at dens resultater ikke er så synlige som de eksakte videnskaber. Det er der flere grunde til. Samfundsvidenskaberne udvikler sig ikke i spring, hvor helt nye erkendelser fører til videnskabelige nybrud, gennembrud og synlighed. Forventer vi, at samfundsvidenskaberne kan levere en pendant til identificeringen af HIV-viruset, bliver vi skuffet! De optræder heller ikke i hvide kitler, som gør det synligt, at her er tale om forskning og ikke bare meninger.

Der er ingen tvivl om, at det ville være gavnligt, hvis samfundsforskerne udviste lidt mere kritisk sans, når de formidler deres viden.

Men bevillingsgiverne - politikerne og andre aktører - må også gøre sig den umage at lytte til og forstå nødvendigheden af samfundsvidenskabelig forskning. For også denne type forskning har uvurderlig viden at tilbyde, når det drejer sig om så vigtige spørgsmål som at sikre Danmarks konkurrenceevne i en globaliseret økonomi, velfærdssamfundets udvikling og en kvalificeret politisk beslutningsproces.